

ודוקא משום כך, משום שהוא מקדים את העתיד הלוט בערפל, נקרא הנודר 'חוטא'. הן קשה הדבר למדי לסקור ולהעריך יפה את הרגע שבהווה ולמלא את חובותיו באמונה. מצוה ומעשה טוב שנתחייב לעשותם ברגע הבא, ניאלץ לקיים גם בלא שגמרנו בלב, ובנדר. יהיה אסור לנו לעשות עוול למרות שנדרנו. נדרים מיותרים אפוא בין להרע ובין להיטיב. נשארים רק דברים חסרי ערך, אך יהיה זה יותר מסכלות, להעלות דבר חסר ערך לדרגת חובה רצינית, ועוד נוסף על כך – לעתיד הנעלם. רק במקרים יוצאים מן הכלל, בשעת צרה, כאשר, כמו כאן (בנדרו של יעקב בצאתו לחרץ) אין מקדימים את העתיד אלא היפוכו של דבר, הרגע בהווה כה גדול עד שהוא נעשה יסוד ובסיס לחיי העתיד, רק אז הנדר מותר וגם למצוה ייחשב. ע' בראשית רבה ע"א. (מתוך פירוש רש"י הירש בראשית כח,כ-כא)

*

הנודדים מתוך צער ותגר והקפדה כרוב הנודרים בזמננו – זו היא כוונה בלתי רצויה, ומתחרטים בנקל, אבל הנודדים על צד הכוונה המועילה, בראותם נמשכים אחר התאוות מתכוונים להכניע יצרם שלא ישתקעו ברוע מעשיהם – הוא נדר נבחר ונאות, ועל כיוצא בזה אמרו 'נדרים סייג לפרישות' (פתיחת המאירי למסכת אבות).

'נדרים להמון עם, הוא קלוקל, כמ"ש כל הנודר כאילו בנה במה, אבל לפרישות הוא שומר, וגנזי מטמוני שבירת התאוה מונחים בתוכה, וכענין רבי יוחנן שאמר אהא בתענית וכו'. והנה מחשבת מועלת לדברי תורה, וכל שכן נדר, ולבד שלא יועיל – יזיק עוד, אך למי שהגיע למדרגת הפרישות – טוב ויפה הוא (רוח חיים אבות ג,ג).

*

'... אחשוב כעין חובה לחוות מה שבלבי מה שראיתי במכתבו דרך אגב. לשון סהדי... אנחנו חושבים לשון זה מאביזריהו דשבועה [עי' נדרים כ"ב ב'] והזכרה דברים כאלו נתחנכנו לחשבם לחמורות שבחמורות [כמבואר באגרת הגר"א ז"ל] מלבד שנהגו להחמיר בשבועת אמת כמבואר בתשובת ח"ס, עוד זה יוצא מדיבור בנחת שְׁנָאָה לחכמים, וגם הוא הערה להרגש בדברים של מה בכך...' (מתוך מכתב החזון-איש, קובץ אגרות ח"א קצג).

דף כג

'אדעתא דמחי לי קצרא לא נדרי. ושריה... אילו הוה ידעת דעברת על דעתך ומנסבא לה לקריבה מי אדרתה... ושרייה'. יש לשמוע מכאן שאפשר להתיר את הנדר בפתח שאינו שייך לגוף הנדר אלא למאורע שארע בעקבותיו. וכמו שכתב הרא"ש (בפסקיו אות ה) שהעובר על נדרו אפשר להתיר לו מחמת שירא מעונש נדרים ובודאי שמתחרט מעיקרו בשל כך.

וצריך עיון גדול בדברי הט"ז (י"ד שכג סק"ב) שאין להתיר אלא בפתח שמחמת הנדר עצמו ולא בגלל אירוע אחר שאינו הכרחי מהנדר, כגון שהפריש חלה ותרומה ונתערבה בחולין (עפ"י שלמי נדר אות לא – בסוף ספר הליכות שלמה מועדים-א).

לכאורה נראה שתלוי אם אותו אירוע הוא מצוי, כי אז פותחים בו כמו במעשים שבכאן, ובין אירוע שאינו מצוי דהוי 'נולד'. ועל זה דיבר הט"ז, ועיקר הוכחתו הוא שאינה נחשבת חרטה כשסיבת החרטה היא דבר הנולד, כי בעצם אין החרטה מתיחסת לנדר עצמו אלא לאותו אירוע שגרם לו הצער (ע' רמ"א רכת, יג). והוכיח מכך שהעובר על נדרו או נזיר ששתה יין לוקה, הרי שכגון עבירה על הנדר נחשב כנולד, ואין החרטה בעיקר הנדר אלא על העבירה.

'דשכיחי אפיקורי דמצערי רבנן'. הגם שאותו כובס אוהב רבנן שעל כן קינא על צערם, בכלל 'אפיקורי' הוא מפני שמצער תלמידי חכמים אחרים, כמו שכתב הרא"ש בפירושו (עפ"י טל תורה). או גם: מבקש עילה היה להכותו, ומצויים הם העושים כן (עפ"י נמוקי יוסף).

פירוש נוסף כתב הנמוקי-יוסף: 'אפיקורי' מלשון הפקר – שמפקירים עצמם במעשיהם להכות את המצערים את החכמים.

'מעשה באדם אחד שהדיר את אשתו מלעלות לרגל... ובא לפני רבי יוסי'. רבי יוסי, בן דורם של רבי יהודה ורבי מאיר, בדור השני לחורבן היה. וכתבו ראשונים (תוס' ישנים ועוד) שהיו נוהגים בעליה לרגל גם לאחר החורבן, לשמוע דברי תורה והוראה. ואף הנשים עלו. והאריך מהר"ץ חיות להוכיח כן, והוסיף שאפשר שהקריבו קרבנות כפי ההלכה שמקריבים אע"פ שאין בית.

אמנם ר"י עמדין כתב שאין הכוונה לעליה לירושלם אלא לדרשת הרגל. וכן הבין הוא (דלא כרצ"ה חיות) את דברי הרא"ש בפירושו כאן. [אף שלגוף הדבר אינו חולק, כפי שהוכיח בתשובה (שאלת יעב"ץ ח"א פט) מכמה מקומות שגם לאחר החרבן המשיכו להקריב קרבנות תקופה מסוימת, ואפילו קרבנות יחידים שלא הותרה בהם הטומאה – שהרי היה להם אפר פרה עד לימי האמוראים. ע' במובא ביוסף דעת סנהדרין כא: ופסחים עד.].

ומצינו בכמה מקומות שהנשים היו נוכחות בדרשת החכם, כאותו מעשה (המובא בירושלמי ריש סוטה ועוד) באשה אחת שאיחרה לשוב לביתה בליל שבת בלכתה לדרשת רבי מאיר. וע' גם באגודה ברכות (ג) לענין אמירת הקדיש שלאחר הדרשה בארמית, כדי שיבנו ע"ה ונשים.

'ע"ב) אמר אביי: תני ובלבד שלא יהא זכור בשעת הנדר. רבא אמר: לעולם כדאמרינן מעיקרא...' אף כאן, כמו במקומות רבים, נמנע רבא מלהגיה הלשון ונדחק להעמיד באוקימתא כדי לקיים לשון המשנה (כפירוש הרא"ש). וכן הלכו בזה אביי ורבא לשיטתם בכל מקום, כנוכר לעיל יד.

'הכא במאי עסקינן כגון שהתנה בראש השנה ולא ידע במה התנה והשתא קא נדר; אי זכור בשעת הנדר ואמר על דעת הראשונה אני נודר – נדריה לית ביה ממשא. לא אמר...' ו'זכור' שאמר התנא כלומר שהזכירו בפיו. ואף על פי שבעלמא אין דרך התנא לשנות כן, שהיה לו לומר 'ובלבד שיזכירנו בשעת הנדר' – הרי כבר גילה רבא בסמוך שהתנא סתם דבריו בזה כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדריים (עפ"י רשב"א).

לפירוש הר"י והרי"ד [דלא כשאר ראשונים], רבא חולק בדין על אביי, ולדבריו אם היה שכוח בשעת הנדר מהתנאי – נדרו קיים, כי 'מה מועיל התנאי שהוא קודם לנדר לעקור הנדר. החרטה שהיא אחר

הנדר היא עוקרת הנדר אבל התנאי שקדמו מה כח יש לו לעוקרו כיון שבשעה שנדר נדר בכל לב' (לשון הרי"ד). ורק כשהוא זכור בתנאי ונדר על דעת ראשונה – בטל הנדר. ולפיכך הקדים התנאי, כדי שבכל שעה שיוזכר את תנאו וידור – על דעת תנאו הוא נודר [ודי שיחשוב זאת בלבו בשעת הנדר, או בשפתיו בלחש], והשומע סבור שנדר גמור נדר והוא לא נדר כלום. ועושה כן כדי לאיים על בני ביתו או לזרזם או כדי לידור להרגים ולחרמים, להציל מהם וכד' (עפ"י תורי"ד).

ובדעת הסוברים שמועיל ביטול הנדר מראש, הגם שהיה שכוח מהביטול בשעת הנדר – ע' בגדרי הדבר בר"ן להלן עה: בחדושי הגרש"ק ובשערי ישר ה, כב וב'שלמי נדר' להגרשו"א (הליכות שלמה מועדים עמ' שפ ואילך); אילת השחר.

'חסורי מחסרא והכי קתני: הרוצה שיאכל אצלו חבירו ומסרב בו ומדירו – נדרי זירוזין הוא. והרוצה שלא יתקיימו נדריו...' יש לעמוד על השתנות הלשון במשנה; ברישא קתני לשון דיעבד, '... ומדירו – נדרי זירוזין הוא', ובהמשך קתני 'הרוצה... יעמוד בר"ה ויאמר...'. וי"ל על פי דברי התוספתא (הביאה הר"ן לעיל כא. וכן הובא בפוסקים) שאסור לידור לכתחילה נדרי זירוזין מפני שעושה דבריו חולין. ועל כן לא קתני ברישא לשון לכתחילה כבסיפא. ויש לשאול אם כן מדוע לא פרשו את המשנה כולה בנדרי זירוזין כפשוטה, שאם רוצה לידור נדרים אלו, מותר לעשות כן לכתחילה באופן שמבטל נדריו מראש?

ולכאורה נראה להוכיח מזה שפשוט לגמרא שאף על פי שמבטל נדריו מראש, אין לידור לכתחילה בהסתמך על ביטולו, ואף לא נדרי זירוזין, שעל כל פנים עושה דבריו חולין, או משום שלא ינהגו קלות ראש בנדרים.

*

'...השתלמוד מגלה דברים שסתמו במשנה, שלא רצו לפרש, כדרך שאמרו (בנדרים כג טע"ב): 'תנא מסתים לה סתומי' שלא יהא קלות ראש, ובגמרא שם פרשו הדבר – כי המשנה שהיא ההלכות בקיצור בלא משא ומתן ופולפול, נסדר להיות מסור לכל, ועל כן הסתירו שם דברים שיוכלו קלי הדעת לבוא על ידי זה לקלות ראש...' (תקנת השבים טו, עמוד 061).

ע' כיו"ב בשבת קנג: 'עוד אחרת היתה ולא רצו חכמים לגלותה...'

*

התר נדרים

'התר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו' (חגיגה י). פירש"י: שהוא מתורה שבעל-פה ורמו מועט בתורה שבכתב.

ואין הכוונה ברמז זה על מה שאמרו בגמרא מקרא ד'הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו' וכיוצא בו – דהני מ"ד סבירא להו יש להם על מה שיסמכו – עיין שם בגמרא, דכל דרש מלשון הכתוב מקרי יש לו סמך בכתוב, אבל הפריחה באויר הוא מה שאין לו רמז דרש בגופו של כתב אלא רמיזא בעלמא בכתרי אותיות שהיה רבי עקיבא דורש (מנחות כט:) – שכמו שאמרו חז"ל (במדב"ר יח) דבלוחות, בין דבור לדבור היו כל מצוותיה של תורה, כך בתורה שבכתב, בין שיטה לשיטה רמוז כל תורה שבעל-פה כולה וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, דליכא מידי דלא רמיזי באוריתא – הכל רמוז באויר שבינתים, בתגין ובכתרי האותיות וכיוצא. וזהו כונת הלשון 'פורחין באויר' – היינו האויר שבין הכתב.

וגופו של כתב הוא בנין הקבוע וקיים שבנה וקבע מלכו של עולם, וההשפעה מצידו יתברך בקביעות שוה, על כן תורה שבכתב כתיבא ומנחא לכל באי עולם, והתורה שבעל-פה הוא מה שנמסר לחכמים לחדש ולהשיג כל אחד כפי כחו וחכמתו, ומי שאינו חכם אין משיג ומחדש כלום, וכל ההשגה הא מצד המקבל ומצידו אין לה קביעות. ואפילו לאותו המשיג, ההשגה היא דרך פריחה בשכל בלא קביעות, פעם נגלה ופעם נעלם.

והתר נדרים, אף שהוא הלכה מקובלת ולא מחידוש חכמים, מכל מקום הואיל והדבר מסור לחכמים להיות לשונם מרפא ושיוכלו להתיר מה שאסרה תורה ואין בוזה הלכה קבועה, ואינו דומה לגופו של נדר דגם כן אינו הלכה קבועה ותלוי בדעתו של נודר אם ירצה ואסור על עצמו, דזה מסור לכל אחד ואין צריך חכמה כלל, ואם כן אין איסורו מצד כחו וחכמתו אלא מצד התורה שקבעה עליו דכל היוצא מפיו יעשה ולא יחל ושפיר נכתב איסורו בתורה בהדיא, ויש לו על מה לסמוך. מה שאין כן ההיתר דתלוי בחכמה... דהחכם יותר יוכל למצוא פתח לנדר מה שאין אחר יכול למצוא, דעל כן היו הולכים לחכמים לבקש פתח (וכמ"ש בנדרים). ועל כן השאירתו תורה פורח באויר, שכיון שנמסר לחכמים, מצד השגת החכמים אין לו קביעות.

(מחשבות חרוץ עמ' 39-29)

*

'... ויש להוסיף בעיקר ענין זה דמסירת מודעא רעיון מוסרי, דהנה רוב הראשונים כתבו דלשון הגמ' הרוצה שלא יתקיימו נדריו יעמוד בראש השנה וכו' – לאו דוקא, דבכל זמן שיעשה כן מועיל. וכן הוא ברמב"ם. אבל בשיטה מקובצת בשם רבנו נתנאל הקדוש, וכן בתוס' ישנים שנדפס מחדש, כתבו דדוקא בראש השנה מהני מפני שאז יש להאדם גמירות הדעת הנכונה והשלימה לענין זה שאינו חפץ בנדרים.

ומזה יש להתבונן שטעות הוא לחשוב שסתם מציאות ומדרגת האדם היא זו של כל השנה, ומה שנשתנה למעליותא בר"ה ויוה"כ הוא רק מפחד הדין גרידא, שהרי מדברי הראשונים הללו מבואר שאנו קובעים שכיון שבר"ה או יוה"כ גילה דעתו שאינו חפץ בנדרים הו"ל מעשיו בשאר ימות השנה כטעות, והיינו כי אין זו דעתו האמתית והשלימה אלא דוקא בר"ה ויוה"כ היא דעתו ומציאותו האמתית.

והן הן דברי הרמב"ם בהל' תשובה בענין השופר 'עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם' וכו', והיינו שבר"ה צריך האדם לבוא למצב של 'ער', שהוא מצבו הרגיל של אדם, ואילו בשאר ימות השנה נחשב כאילו נרדם וישן ואינו בדעתו האמתית, אשר על כן מועילה מסירת המודעא של האדם בימים אלו לקבוע ולפרש את דעתו האמתית איך צריכה להיות הנהגתו בכל ימי השנה' (הגר"י טרגר שליט"א, בספר הזכרון ברית אברהם, ירושלם תשנ"ג).

דף כד

'יכול – המודר – להתיר את נדרו שלא על פי חכם' ולהנותו, באמרו 'כלום אמרת אלא משום כבודי' והרי כבר נתקיים נדרך במה שנודע שרוצה היית ליתן לי (מאירי).

כן משמע בר"ן, שכבודו מתקיים בכך שהציעו לו לקבל מתנה וסירב.

לדברי רב אשי (כת.), לדעת בית שמאי אין שאלה בשבועה. וזהו מדרבנן (ר"ן). וכן מדויק מלשון הרא"ש בפירושו (שם). ואילו מדברי הריטב"א משמע שדין תורה הוא, שסוברים שדרשת 'לא יחל דברו' – אבל אחרים מוחלים לו, אמורה רק בנדרים הקלים ולא על שבועה החמורה.
ג. יש שאינם גורסים 'ונודע שלא גנבה...' כי באופן זה אין צריך שאלה כלל אלא מדובר שגנבה ומ"מ מזדקקים משום שלום בית (עפ"י רא"ש וריצב"א). ויש מקיימים הגירסה ובמעמיד דבריו לומר אעפ"כ בדעתי היה להדיר (עפ"י רשב"א). והטעם שמזדקקים כתב, משום שלום הבית. והר"ן כתב משום דאיכא תרתי; שלום בית וכעין נדרי שגגות). ויש מפרשים אפילו בשאינו מעמיד דבריו, וסובר רבי אסי כרב אסי שנדרי שגגות צריכים התר, ורק בכגון זה שהוא כטעות מזדקקים (עפ"י ריטב"א, שיטמ"ק).

ורבא אמר רב נחמן: הלכה, מזדקקים ל'אלקי ישראל'.

הנהיגו הגאונים שאין מזדקקים ל'אלקי ישראל' אלא כעין 'קונם' אשתי נהנית לי שגנבה...'.
דבר המוכיח אבל לא בפתח-חרטה שאין אדם שיש בו כח לפתוח פתח לשבועה. ויש שנראה מדבריהם שאפילו לשבועה בכינוי אין מזדקקים אלא בפתח גמור ולדבר מצוה ותקנה כגון עשיית שלום (ערשב"א וש"ד). וכמה ראשונים סוברים להלכה שמתירים שבועות אעפ"י שיש בהם הזכרת השם כנ"ל, ואפילו בנקיטת חפץ, ואף בחרטה פותחים (רמב"ן).

דף כג

כת. א. האם פותחים ב'נולד'? מה בכלל 'נולד' ומה לא?

ב. המדיר את חברו אם יעשה דבר מסוים, ועשאו – האם פותחים לו בכך שאילו היה יודע שיעשה הדבר לא היה מדירו?

א. אין פותחים ב'נולד', כלומר בדבר / במצב חדש שנוצר לאחר הנדר באופן לא צפוי, אבל דבר המצוי לקרות אינו 'נולד' ופותחים בו, כגון מה שפתחו בכך שהצטער החכם או הקפיד על הנודר שלא מצא פתח. וכן אמר רבינא [בתשובה לשאלת רב אחא מדיפתא] אודות מעשה ברבי ישמעאל ברבי יוסי שנדר ונצטערו החכמים למצוא לו פתח ועקב כך הכהו כובס אחד, ואמר 'על דעת שיכני הכובס לא נדרתי' – והתירוהו, שהואיל ומצויים מחציפי פנים בחכמים, אין זה 'נולד'.
[רבי אליעזר (סד) אומר פותחים בנולד. וחכמים אוסרים].

א. משמע שזה שאין פותחים בנולד – מדאוריתא, ואפילו בדיעבד אין מועילה ההתרה (שלמי נדר 1 – עפ"י הגמרא סד:).

ב. אם מחמת הדבר הנולד הוא מתחרט מעיקרו על הנדר – הרי מתירים לו בגלל החרטה (רמ"א יו"ד רכת, יג. ונראה טעמו כי אף שהסיבה לחרטתו אינה מצויה, אין לנו להתחשב בסיבה המביאה לחרטה והרי החרטה עצמה מצויה. עפ"י מנחת שלמה; הליכות שלמה מועדים-א – שלמי נדר 1 יא).

ב. מעשה באחד שהדיר את אשתו אם תעבור על דעתו להשיא את בתו לקרובה, ועברה והשיאתה, ופתח לו רב יוסף את נדרו: 'אילו ידעת שהיא תעבור על דעתך, האם היית נודר' והשיבו בשלילה, והתירו. וכן הוכיחו ממה שהתיר רבי יוסי נדר שהדיר אדם את אשתו מלעלות לרגל ועברה על דעתו ועלתה, בפתחו 'אילו היית יודע שעוברת על דעתך ועולה לרגל, כלום הדרתה'.

א. כתב המאירי: דוקא בכגון אלו שדומים לנדרי זרוזין כי לא נדר אלא כדי להניא את הזולת,

ודומה לזה: כשב"ד או ציבור הדירו אדם אחד כדי שיעשה או לא יעשה דבר מסוים – יכולים להתיר את נדרו בפתח זה, אבל הנודר נדר ועבר בעצמו על נדרו – אין לפתוח לו בכך שאילו היה יודע שיעבור לא היה נודר. וכן נראה דעת רבנו תם, אבל הרא"ש (בפסקיו) חולק וסובר שמתירים כי אנו יודעים שמתחרט מעיקרו כדי להינצל מהעונש, וכדלעיל.

ואם נדר איסור מפירות באם יעשה כזאת וכזאת כגון עבירה מסוימת, ועבר ועשה, מובא בתשובת הרמב"ן שאפשר לעשות לו פתח מזה שעבר. ואעפ"י שתולה בדעת עצמו הוא, מ"מ כיון שיצרו תוקפו הריהו כתולה בדעת אחרים (מובא בב"י רכה). ולדעת הר"ן [שלא כהרשב"א] יש לומר שנדרי זרוזין הוא ואין צריך התרה שהרי לא בא לקנוס עצמו אם יעבור (עפ"י חזון איש. ע"ש).

ב. אם נתכוין בשעה שהדיר את חברו או אשתו לזירונו בעלמא – יראה שאם עברו על דעתו אין צריך שאלה, והוא נאמן בעצמו (מאירי).

כט. האומר: 'כל נדר שאני עתיד לידור, הוא בטל' – מה דין נדרי? האם ראוי לדרוש על כך ברבים?

הרצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה – יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל. (והוא הדין בכל עת שירצה ולכל זמן שיקבע. עפ"הרא"ש וש"ר [וע' שיטמ"ק ותו"י]. והרמב"ם (ב,ד-ה) כתב: 'מכאן ועד עשר שנים' ושמעתי שהגרי"י פירש וצ"ל נהג בעצמו לקצוב זמן מסוים לביטול נדריים). ופירש אביי עפ"י הגהת דברי המשנה, ובלבד שלא יהא זכור בשעת הנדר, אבל אם זכור באותו התנאי בשעת הנדר – הרי עקר לתנאו וקיים את נדרו. ורבא פירש המשנה בענין אחר, ולפירושו, אם זכר בשעת הנדר שהתנה על נדריים מסוימים (או על נדריים שהוא רגיל בהם) ואינו זוכר על אלו נדריים התנה, אם הזכיר ואמר 'על דעת הראשונה אני נודר' – אין ממש בנדרו (שאם נזכר לאחר מכן שעל נדר כזה התנה לביטולו – הנדר בטל. מפרשים). ואם לא אמר – נדרו קיים.

א. פרשו רבנו תם, הרשב"א הר"ן הריטב"א והרא"ש, שרבא אינו חולק על דינו של אביי אלא שרצה לפרש משנתנו כלשונה. הלכך להלכה אם נדר כשהוא שכוח מתנאו – הנדר בטל [וה"ה אם טעה וסבר שהתנה על דבר אחר, ולבסוף הוברר שהתנה על מה שנדר – נדרו בטל כדין נדרי שגגות. רשב"א]. ואם זכור בו במקצת – הנדר קיים אם לא אמר 'על דעת ראשונה...'. ואם היה זכור בתנאי לגמרי ונדר – הנדר קיים. וכן פסק הרמב"ם (ב,ד). ולדעת הרא"ש אפילו אמר 'על דעת ראשונה...'. – הנדר קיים שהואיל ודבריו סותרים אהדדי הולכים להתמיר. אבל לדעת ר"י פשוט בסברא שאם אמר 'על דעת ראשונה...'. נדרו בטל [ויתכן שאף הוא מודה להרא"ש במקום שדבריו סותרים ממש, ולא אמר אלא באופן שיש לו תועלת בנדרו, כגון שכוונתו לאיים או לחנך וכד'. וצ"ע. עפ"י הגרשו"א, הליכות שלמה מועדים-א שלמי נדר יז]. לפירוש הר"י והרי"ד, רבא חולק על אביי ולדבריו אם שכח בשעת הנדר את תנאו – הנדר קיים, ורק אם זכור בו ואמר [בלבו או בשפתיו בלחש. עתורי"ד. ובאיה"ש נקט כהנחה פשוטה שאין מועיל 'ע"ד ראשונה' בלב, כשאין זכור לגמרי מה ביטל. וצ"ע] 'על דעת ראשונה אני נודר' – נדרו בטל. והלכה כרבא. ויש מי שאומר שהתנאי מועיל לביטול הנדר כאשר נזכר בו אחר שנדר בתוך כדי דיבור (מובא ברמב"ם ב,ד).

מבואר בפוסקים (ע' רמ"א יו"ד ריא, א. וע' ערוה"ש ריב, י) שמפני הדעות השונות בין הראשונים, אין לסמוך על ביטול הנדרים מראש, לפיכך הנודר צריך שאלה לחכם גם אם ביטל נדריו מערב ראש השנה או באמירת 'כל נדרי'.

ואולם לענין אמירה בעלמא לעשות מצוה, או הנהגה טובה שנהג שלש פעמים, מועיל ביטול הנדר כפי נוסח המקובל עתה שהוא כולל דברים אלו. וכן הורה הגר"ח זוננפלד לשואליו (עפ"י מנחת שלמה צא, כ. וביתר הרחבה בהלי"ש מועדים-א שלמי נדר יח. וכן מובא בשם החו"א והגר"ק – ע' בספר אעלה בתמר עמ' כד).

והמבטל נדריו בסתם, כלול בכך ביטול גם לנדרי מצוה. וכן מבואר מנוסחתנו 'חוי' מנדרי תענית בשעת מנחה' – משמע שכל נדר מצוה בכלל הביטול. וכן נזירות בכלל זה (עפ"י חו"א קלו).

ב. לדעת הרשב"א [להלכה ולא למעשה], זה שאמרנו שאם הוא זכור בתנאי עקר תנאו – דוקא בעם הארץ ומשום חשש בעלמא הוא שחוששים שמא ביטל תנאו, אבל תלמיד חכם נאמן לומר על דעת ראשונה נדרתי. ואם ביטל בפיו את הנדר הזה המסויים – אפילו בעם הארץ אין חוששים לו [ומסתבר שאם נתכוין בלבו בשעת הנדר לעקור את הביטול – נדרו נדר]. ואין כן דעת הר"ן ועוד ראשונים.

ג. ביטול נדרים בלב אינו מועיל. ביטול בלחש – לדעת הר"ן מועיל ולדעת הרא"ש אין מועיל משום 'דברים שבלב אינם דברים' (והובאו שתי הדעות בשו"ע יז"ד ריא, א). יש מפרשים 'בלחש' שלא השמיע לאזניו (ב"ה) וי"מ כל שלא אמר בפרהסיא, אין אומרים על דעת דבריו הראשונים נדר, ואפילו אמר שחשב כן (עפ"י ש"ך. ומלשון הרא"ם (בשיטמ"ק) נראה שצריך לבטל ברבים דוקא. ואולם הריטב"א כתב שמועיל ביטול בינו לבין עצמו אלא שעדיף בפני שנים או שלשה משום חשד הרואים שלא יחשדוהו שעבר על נדרו. וכן נקט בספר אילת השחר אף בדעת הש"ך, שאין צריך שישמעו אחרים דוקא אלא שאומר בקול באופן שאם היו שם אנשים, ודאי שומעים אותו.

וע' שער"י (ה, כב) וחדושי הגרש"ק (יז) שה"ה כשאינו זכור בשעת הנדר, אין מועיל ביטול בלחש. ואין הדבר מוסכם (ע' שלמי נדר טו; הערות הגר"א יפהן על הריטב"א). ואולם אם ביטל בלחש מיד לאחר הנדר בתוכ"ד – מועיל. עפ"י רעק"א (שם).

והחתם-סופר בחדושי הכריע שבנדריים די שיאמר בינו לבין עצמו, ואולם בית דין אינם מאמינים לו שביטל ולכך כופים אותו לקיים נדרו, אבל הוא שיוודע בעצמו שביטל בחשאי יכול להטעות הב"ד שיתירו לו אפילו אין הפתח או החרטה אמת שהרי יודע בעצמו שאין בנדרו כלום. (אך בריטב"א בראש המסכת נראה לכאורה שבנדריים נאמן אדם על עצמו ואין ב"ד כופים אותו, וקולר תלוי בצוארו. ע"ע במובא לעיל ד-1).

ומובא (הליכות שלמה מועדים-א שלמי נדר הערה 15) שהשיב הגרש"ז אויערבך וצ"ל לשואל שאין צריך למסור המודעא בפני שלשה דוקא ואפילו בינו לבין עצמו די.

ד. לדעת הסוברים שכשאינו זוכר התנאי בשעת הנדר – הנדר בטל, נראה שאפילו אם יודע שאילו היה זוכר התנאי בשעת הנדר אעפ"י כ' היה נודר, מ"מ כיון שבשעה שנזכר בתנאי נוח לו בתנאי ולא בנדר – אין כאן נדר (עפ"י חו"א. וע' הליכות שלמה מועדים-א שלמי נדר טו).

ה. אם נזכר בתנאי לאחר הנדר ולא קיימו בלבו כשנזכר בו [או ב'תוך כדי דיבור' לזכירתו. ראב"ד ב, ד] – אין הנדר בטל (עפ"י רמב"ם ב, ד. והביא שיש המורה להחמיר ואומר שצריך שיזכור התנאי אחר שנדר בתוך כדי דיבור. ולפי"ז אין תועלת בתנאי אלא שכשנזכר תוכ"ד לנדר אין צריך להוציא בשפתיו ביטול הנדר אלא די במחשבה. (שלמי נדר כא). וע' קרן אורה).

ובתוס' משמע שאין מועיל ביטול הנדר מראש אלא כשהתחרט על הנדר לאחר מכן. [אולי הכוונה בשעה שנזכר בביטול אינו חפץ בנדר, אבל אם כשנזכר חפץ בנדר הרי קיימו. וצ"ע].

- ו. אמר: 'נדר שאני נודר אינו נדר' – אין בדבריו כלום אלא אם כן נדר מיד לאמירתו (עפ"י הר"ן). ונראה שאפילו לא נדר בתוך כדי דיבור אלא כל שעסוקים באותו ענין. ואפשר שאם אומר בפירוש שידור והוא מבטלו, מועיל הביטול אפילו אם נדר לאחר זמן. ולזה נוטה דעת הפרישה, הביאו הש"ך (עפ"י חזון איש).
- ז. יש מן הגאונים אומרים שאין תנאי קודם מבטל אלא הנדרים ולא השבועות. ויש חולקים (ערמב"ם ב,ו). [ויש מפרשים שנחלקו בדבר בירושלמי. ע' קרן אורה כה. ד"ה ואימא. וצדד שם שלדעת תלמודנו שמדובר שאינו זוכר התנאי בשעת הנדר, אין חילוק בין נדר לשבועה]. וכן דעת התוס' להשוות הנדרים השבועות והחרמים.
- ח. אין הביטול מועיל אלא לנדרים שבינו לבין עצמו, אבל מי שהשביעו חברו או הדירו – לא, שעל דעת חברו הוא נשבע ונודר והרי זה כמו שמבטל תנאי לגמרי (תוס', רשב"א ור"ן). ואפילו לא השביעו חברו ממש אלא כל שנשבע להנאת חברו, אין מועילה מסירת המודעה לבטל השבועה (כ"מ בשו"ת הר"ן א – כי כשחברו שומע הנדר נקבע לפי מה ששומעים אותו והרי הביטול הקודם כדברים שבלב שאינם דברים. עפ"י מחנה אפרים שבועות א. וע"ע בבאור הדבר [ומאי שנא מגט ומתנה שמועילה מסירת מודעה] בקונטרס שלמי נדר טו כג), אבל אין בכלל זה אלא כשיש עוולה כלשהי במה שנשבע על דעת תנאו, אבל כשאין בכך שום רעה לחברו – מועיל הביטול (שלמי נדר כג). וע' בחזו"א בבאור דברי מהרי"ק קסו).
- ו. נראה שאף ביטול צדקות והקדשות בכלל זה, שאין מועיל להם ביטול מראש (עפ"י שלמי נדר שם. ע"ש).
- ט. ביטול התנאי הקודם אינו מועיל אלא בפה אבל לא בלב (כן נקט בספר אילת השחר כדבר פשוט. אך לפי הנראה מדברי התוס' שהביטול מועיל רק בצירוף חרטה על הנדר, י"ל שאף בלב מועיל לבטלו).
- י. יש להסתפק האם מבטלים נדרים בשבת וביום טוב, או שמא הביטול כעין התרת נדרים הוא ואין לעשותו בשבת (עפ"י שלמי נדר כב).
- רב הונא בר חיננא סבר לדרוש הלכה זו בדרשתו (והיו באים לה עמי הארצות. עתוס'). אמר לו רבא: התנא סתם הדברים כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים, ואתה דורשו בפרק?

דפים כג – כד

- ל. א. המדיר את עצמו או את חברו כדי שחברו יהנה ממנו, האם נדריו חלים?
 ב. המדיר את חברו אם לא יהנה חברו אותו או את בנו, מה דין הנדר?
- א. המסרהב (- מפציר) בחברו שיאכל אצלו [גם אם יורד לפרטים בדבריו. כגון 'אם אי אתה מתארח אצלי ותאכל עמי פת חמה ותשתה עמי כוס חמין'. מאירי עפ"י הגמ'], ומדירו הנאה על כך; רבי אליעזר בן יעקב אומר: נדרי זירוזין הוא זה. ואמרו להוכיח שחכמים חולקים (וסוברים שאין זה בכלל נדרי זרוזין אלא בדוקא נדר), ופסקו רב הונא ורב אדא בר אבהו הלכה כרבי אליעזר בן יעקב.
- נראה שבוה אין חילוק בין מתנה מרובה למועטת, ואין אומרים שבמתנה מרובה מוכח שנדר בדוקא [כפי שאומרים כן במדיר עצמו מהנאת חברו] כי מקפיד על כך שחברו נהנה ממנו הרבה ואינו מקבל ממנו הנאה (עפ"י חזון איש).
- אם הדייר את עצמו מחברו, כגון 'קונם שאיני נהנה לך אם אי אתה נוטל לבנך כור של חטין ושתי חביות של יין' – בתחילה דחו לומר שמודה ראב"י שאין זה 'נדרי זרוזין' אלא בדוקא נדר, שאינו רוצה להיות